

LEREN VAN CORONA?

Rob Devos

Toen corona uitbrak was ik gefocust op een aspect van de crisis van de politieke representatie: het wederzijdse wantrouwen tussen de politieke elite en de burgers. Hoe zou de overheid tegen die achtergrond instemming verwerven met drastische beslissingen? Hoe zou ze erin slagen om ingrijpende en onaangename maatregelen te doen naleven?

Twee strategieën die toen gevolgd werden om de vertrouwenscrisis aan te pakken sprongen in het oog. Vooreerst werd ingezet op angst. De media brachten avond na avond schrikbaar beelden van klimmende curves, doodzieke comapatiënten, overbevolkte intensive-careafdelingen, als ruimtevaarders ingepakte verpleegkundigen. Onvermijdelijke zorgtriage hing dreigend boven ons hoofd als we ons niet, met zijn allen, gehoorzaam en gedisciplineerd gedroegen. Je ouders zouden maar in een woon-zorgcentrum verblijven of astmapatiënt tachtigplus zijn. Voorts maakte de politiek plaats voor de wetenschap. Politici, die in betere tijden vaak en graag de studio opzoeken, stonden nu graag het woord af aan de virologen om de situatie te analyseren, de evolutie te commentariëren, de beslissingen uit te leggen, het publiek nu eens te waarschuwen dan weer hoop te geven. Op basis van hun aanbevelingen werd een opsluitingsstrategie opgezet. Kort en krachtig, op zijn Vlaams: ‘Blijf in je kot.’

De beide strategieën waren efficiënt, maar niet duurzaam.

Angst is een hevig gevoel, maar het deint weg. Er komt gewenning aan het gevaar. Daarbij bleek dat het risico bij verschillende bevolkingsgroepen heel uiteenlopend was. Met name jongeren werden zelden besmet, en indien besmet werden ze niet of minder ziek. De media zetten het beeld van de kranige jeugd tegenover de kwetsbare ouderen dik in de verf. Die informatie, wellicht bedoeld als geruststelling, ondermijnde tegelijk de strategie van de angst. Een hele groep, juist degenen die leven van vele contacten, werd roekeloos. Hun eigen risico was minimaal. Zij negeerden de maatregelen, soms openlijk, vaak stiekem. Maar ook volwassenen speelden freerider. Het beleid werd daardoor genoopt om andere mechanismes dan angst in te zetten. In eerste instantie deed men beroep op het gezond verstand. Hoe kan je echter een beleid bouwen op gezond verstand? Je laat de maximumsnelheid van autoverkeer of het betalen van belastingen toch ook niet afhangen van gezond verstand. In tweede instantie werd geappelleerd aan de burgerzin van ‘ons allen’. Dat was nieuw. Was er echter wel voldoende burgerzin aanwezig om aangesproken en gemobiliseerd te worden? Het neoliberale bestuur

heeft decennialang beroep gedaan op individuen die hun eigen belang nastreven, hun eigen leven managen. Hoogstens moesten zij uit welbegrepen eigenbelang tijdelijke samenwerkingsverbanden aangaan. Burgerschap kan je niet onderstellen als je de individuen niet tegelijk tot burgers vormt.

De deskundigen spraken niet met één stem in hun analyses noch in de maatregelen die zij voorstelden. Enkelen, die door het politiek beleid minder op het voorplan stonden, lieten zich horen in de media. Vooral brachten diverse wetenschappers uiteenlopende perspectieven aan bod. Iedereen in quarantaine? Hoe ingrijpend en hoe lang kan je de economie stilleggen? Hoeveel psychisch en sociaal leed is gevolg van isolatie? De eenzaamheid der stervenden en hun families was schrijnend. Hoeveel leerachterstand mag je verwachten, vooral bij kwetsbare groepen? Welke zijn de effecten op het gebied van sociale ongelijkheid? Hoeveel schade in ruil voor hoeveel gezondheid, en hoe valt ze te remediëren? Het invoeren van *track-and-trace* technologie deed sommigen al vrezen voor Chinese toestanden. Moest de groep deskundigen, naast virologen en epidemiologen, verruimd worden met economen, juristen, psychologen, pedagogen, criminologen? Met communicatiewetenschappers, want maatregelen uitvoeren is één zaak, ze verantwoorden en doen naleven een andere. Met ervaringsdeskundigen, verzorgenden en maatschappelijk werkers?

‘Na alles wat we samen hebben meegemaakt, hebben wij beslist een nieuw systeem van solidariteit te organiseren.’ Zo schreef een Franse beleidstekst bij de uitbouw van de verzorgingsstaat na de Tweede Wereldoorlog. Zullen wij iets leren van corona? ‘Post-corona zal identiek zijn aan pre-corona, alleen erger’. De uitspraak van Michel Houellebecq, zoals gewoonlijk gekruid met een stevige dosis cynisme, zet aan tot bescheidenheid.

Mij lijkt alvast duidelijk dat de overheid opnieuw een ingrijpender rol gaat spelen, op nationaal en liefst op Europees niveau. De tijd van neoliberale argwaan ten opzichte van de politiek is achter de rug. Een virus houdt zich aan stedelijke noch regionale noch landsgrenzen, een efficiënt beleid kan dit evenmin. Met mekaar tegenwerkende en over mekaar buitelende verantwoordelijken raak je nergens. Alleen rijst de vraag welk soort politiek wij willen. Evolueren wij naar meer openlijke repressie en subtiele controle of willen wij een aandachtige en zorgzame overheid?

Burgerschap, grotendeels een thema voor marginale vakken, moet centraal komen te staan in het onderwijs. Tolerantie, gebaseerd op discussie en empathie, zijn essentieel in een democratie. Opvoeding tot burgerschap mag zich niet beperken tot het onderwijs. Politieke vorming gebeurt waar jongeren en volwassenen participeren aan cultuur. De besparingen in de culturele sector en de verwaarlozing van cultuur in de aanpak van de coronacrisis zijn het tegendeel van inzetten op burgerschap. Burgerzin komt tot stand als mensen zich engageren waar ze wonen, werken en zich ontspannen. De aanvallen op het middenveld, de burgerbewegingen maar ook de klassieke organisaties, moeten stoppen.

De verhouding tussen wetenschappelijke expertise en politiek beleid moet uitgeklaard worden. Deskundigen kunnen bijtijds problemen opmerken en signaleren. Zij stellen beleidsopties voor. Diverse menswetenschappers en lokale deskundigen met hun specifieke kijk en hun eigen interesse moeten tijdens de hele crisisaanpak gehoord worden, niet enkel in de exitfase.

Wetenschappers geven advies, politici nemen de beslissingen. De wetenschap mag niet de plaats innemen van de politiek, hoe aantrekkelijk dat ook is en hoe sterk ook de media in die richting sturen. Het politiek bestuur van zijn kant mag zich niet verbergen achter wetenschappelijke expertise. De technocratie is het einde van de democratie. De politiek gekozenen beslissen. Zij zullen voor hun beleid door kiezers ook beloond of afgestraft worden.

Meerdere mensen hebben opgemerkt dat de coronacrisis een voorafspiegeling is van de klimaatcrisis, en het coronabeleid een generale repetitie voor het klimaatbeleid. Uit de crisis en zijn aanpak valt wellicht iets te leren voor een algemeen gezondheidsbeleid, voor het omgaan met vergrijzing en de strijd tegen sociale ongelijkheid, voor politiek beleid in het algemeen. Onder die voorwaarde zullen deze maanden geen pure ellende geweest zijn.